

ANTROJI DALIS

DRAUGAS

MOKSLAS, MENAS, LITERATŪRA

Saturday supplement

1988 m. rugsėjo mėn. 24 d. / September 24, 1988 Nr. 187(34)

KERTINĖ PARAŠTĖ

Ivykiai Lietuvoje ir mes

Už savaitės įvyksta rudeninis "Ateities" Akademinių savaitgalis, kuris yra tapęs metine Chicagos kultūrinio gyvenimo tradicija. Šių metų savaitgalio tema: "Ivykiai Lietuvoje ir mes".

Visi mes su dideliu susidomėjimu ir nuostaba sekame, kas dedasi Lietuvoje. To, kas dabar vyksta, niekas iš mūsų negalėjo nei prieš metus išpranašauti. Kas prieš metus galėjo sakyti, kad masiniame lietuvių susibūrimo Vingio parke plėvesuos trispalvės: ne viena, dvi, o visa jūra? Kas galėjo tikėtis, kad dviejų šimtų tūkstančių minia giedos Lietuvos himną? Iki mirties nepamiršim vaizdo, kai iškeltų sąjungtų rankų laukas judėjo kaip rugiai vėjyje, giedant „Lietuva brangi“.

Ir matyti, ir girdėti yra pašėlęs džiaugsmas, nes rusų ledynas, kuriame išaldytos Rytų Europos tautos, braška ir pokši, ir iš jo pradeda sunktis pavasari žadantys upeliai. Esame taip laiminga karta, kaip toji, kuri matė užgimusių nepriklausomą Lietuvą, nes mums leista matyti nuostabių dalykų. Visai nesvarbu, ką darys desperacijon puolanti nomenklatūra: dabar vyksta tokie įvykiai, iš kurių legendos kuriamos.

Nežūrint, kaip toliau dalykai vystysis, jau tai, kas dabar dedasi, pasiliks žmonių atmintyje dešimtmečiams. Galima matyti, kaip iš tremties grįžta lietuviški žodžiai: „tauta“ nebepraverdžiujama „nacija“, „persitvarkymas“ kartais pakeičiamas „atgimimu“, „suverenumas“ tampa „nepriklausomybe“, „mitingas“ keičiamas „susibūrimu“. Ir daiktų vardai tampa žmogiškesni. Štai Šiaulių miesto laikraštis pakeičia vardą iš *Raudonosios vėliavos* į daug kuklesnį *Šiaulių naujienos*. Sajūdžio veikėjai dažnai kalba apie reikalingą nugalėti vidinę baimę, išspausti vergą iš savęs. Ir tai vyksta: daug žmonių jau kalba taip, kaip kalba laisvi žmonės. Jie stovi už savo nuomonių: *Sajūdžio žiniuose* straipsniai pasirašomi ne slappyvardžiais, o savo pavardėmis. Kiekviename numeryje aiškiai parašytos redaktorių pavardės. Slaptoji policija keblioje padėtyje: ką areštuoti, jei visi kalba laisvus, kadaise gyvybei pavojingus žodžius?

Reikalinga bandyti suprasti, kas Lietuvoje dedasi. Mieli iš Lietuvos atvykstantieji svečiai, kurie kaip pavasario kregždės

(kiti kaip žiemos krankliai) mums pasakoja apie įvykius ir duoda užuominas kaip juos interpretuoti. Vieni prašo, kad entuziazmą reikštume nuosaikiai. Kiti ragina džiaugsmo nebandyti nuslopinti, nes mes jau nebe galime jiems pakenkti.

Kalbėdamas apie įvykius Lietuvoje tikrai nesudarome veikliems žmonėms pavojaus, nes apie įvykius kalba visas pasaulis. Susibūrimai Vingio parke buvo pirmuosiuose pasaulinės spaudos puslapiuose. Svarstyti tai nereikia duoti kokį nors veiklos planą. Tai būtų neišmintinga, nes tuomi veikiantys žmonės būtų statomi į pavojų – atsime name, kaip dar tik prieš metus Molotovo-Ribbentropo pakto demonstracija buvo laikoma Vakarų radijo programų įkvėpta džiaugsmas, nes rusų ledynas, kuriame išaldytos Rytų Europos tautos, braška ir pokši, ir iš jo pradeda sunktis pavasari žadantys upeliai. Esame taip laiminga karta, kaip toji, kuri matė užgimusių nepriklausomą Lietuvą, nes mums leista matyti nuostabių dalykų. Visai nesvarbu, ką darys desperacijon puolanti nomenklatūra: dabar vyksta tokie įvykiai, iš kurių legendos kuriamos.

Tokiam dėmesiui bei stebėjimui ir skiriamas šis "Ateities" Akademinių savaitgalis. Viktoras Nakas praneš apie įvykių pulsą ir pasaulio reakcijas bei siūlys savo apgalvotą interpretaciją. Vytautas Skuodis supažindins savaitgalio dalyvius su Lietuvos laisvės lyga ir žvelgs į dabartinę padėtį Lietuvoje. Aleksandras Štomas analizuos įvykius ir galvės mes pranašiška žvilgsni ateitin. Apie mūsų veiksmų reakcijas kalbės Vytautas Biliauskas, Daina Kojelytė ir Pilypas Narutis.

Akademinio savaitgalio programa prasideda IX.30. Jaunimo centro kavinėje jaunųjų poetų ir rašytojų vakarone. Šeštadienį, X.1, paskaitos vyksta Jaunimo centre, Čiurlionio galerijos patalpose. Taip pat Jaunimo centre bus ir „Ateities“ žurnalo vakaras, į kurį savaitgalio dalyviai maloniai kviečiami. Sekmadienį, X.2, vidurdienį atidaroma jaunųjų dailininkų darbų paroda Ateitininkų namuose – ten ir vyks sekmadienio paskaitos. Savaitgalio rengėjai su pagrindu tikisi, kad lietuviškoji Chicagos ir apylinkių visuomenė parodys savaitgaliai didelį dėmesį. (a. ir a. II.)

Namotyra Lietuvoje nuo 1974 metų

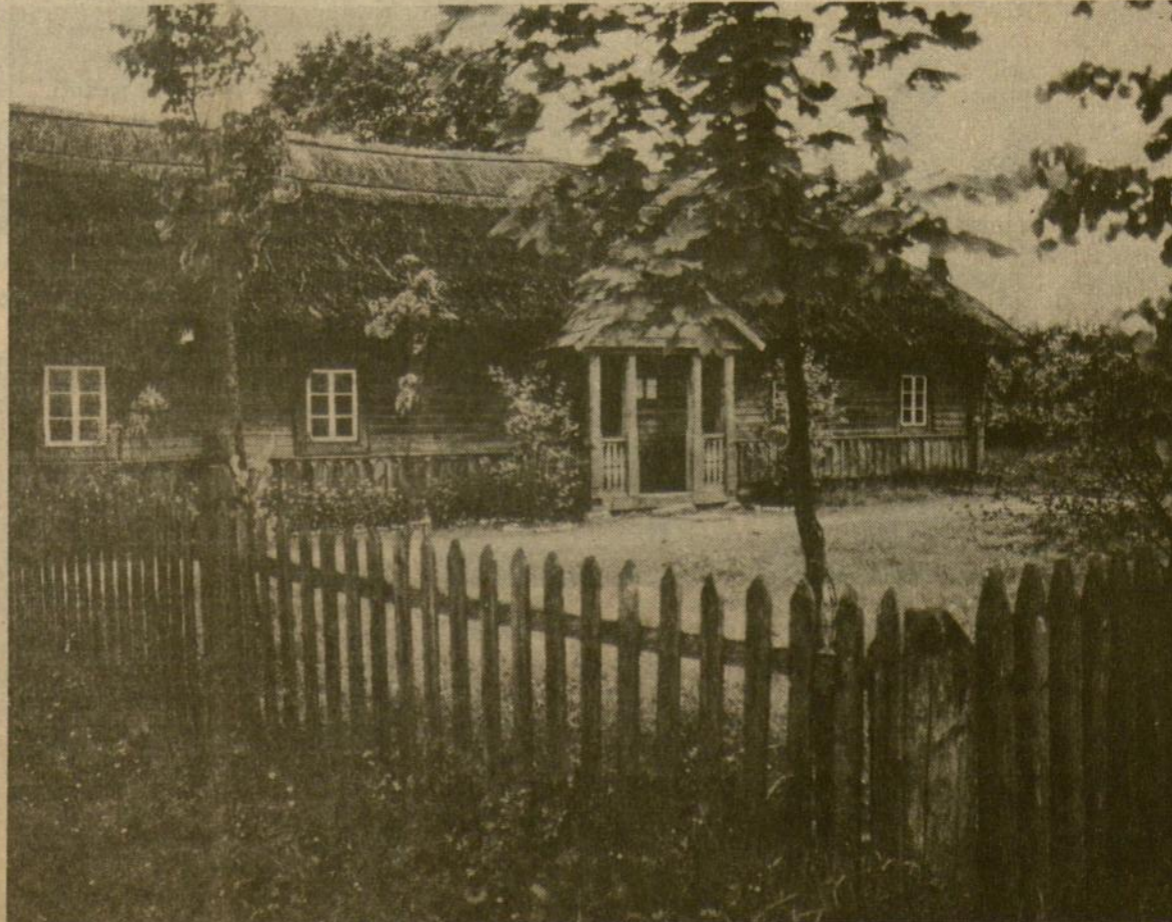
JURGIS GIMBUTAS

I. Įvadas

Namotyra yra architektūros ir etnografijos mokslų šaka, tirianti įvairių tautinių kultūrų sodybas ir trobesius, jų kilme, raida, architektūrą ir statybą. Tad namotyroje dirba etnografai, architektai, inžinieriai, rečiau istorikai. Pagrindinis namotyros objektas yra sodybų ir namų tipų giminystė ir skirtingumai istoriniu ir architektūriniu požiūriu. Sovietinėje Lietuvoje dažniausiai naudojamas liaudies architektūros terminas, panašiai kaip amerikiečių „folk-architecture“. Enciklopedinis namotyros terminas panašus į vokiečių „Bauernhausforschung“. Angliškoje literatūroje dar užtikamas „rustic architecture“ vardas.

Pagal etnografo dr. Klemenso Čerbulėno aptarimą Tarybų Lietuvos enciklopedijoje (2 t., 1986 m.), liaudies architektūra yra „liaudies meno šaka – savamoklių liaudies meistrų statiniai ir jų kompleksai. Apima kaimo ir savaraimingai susidariusių miestelių tipą gyvenvietes, atskirus pastatus... kulto pastatus, smulkiosios architektūros statinius, inžinerinius inžinerinius (tiltus, užtvankas), apželdinimą. Reikalingiausias liaudies architektūros statinių tipas yra gyvenamieji namai“. Prof. Kazys Šešelgis, panašiai aptardamas liaudies architektūros sąvoka, dar prideda dvarų ir miestų pastatus, kurie neturi pasauliniams stiliumi būdingų struktūrų ir formų. Toliau naudosime abu aptartuosius terminus, namotyra ir liaudies architektūra, kaip sinonimus, nors jų apibrėžimai nėra suvienodinti. Mūsų įsitikinimu, čia aptariamo objekto priskyrimas liaudies menui yra per siauras. Liaudies menas įeina namotyron kaip sudėtinė dalis, nes pastatai būdavo meniškai puošiami. Mūsų apžvalgoje apsiribosime priešsovietinių laikų statiniais, nors dabartiniai etnografai Lietuvoje vis daugiau tyrinėja ir vad. socialistinio kaimo ar kolektyvinių ūkių sodybas ir jų pastatus.

Namotyros darbai Lietuvoje buvo nutraukti karo okupacijų ir po truputį atnaujinti nuo 1948 metų. Plačiau apie pokario namotyra esu skaitęs pirmojoje Baltiškųjų studijų konferencijoje Marilyland 1968 metais. Dabar kalbėsiu apie dešimtmetį nuo 1974 metų, nes tais metais buvo atidarytas Liaudies buities muziejus Rumšiškėse prie Kaučo, kur saugojamos iš kitur atkeltos ar rekonstruotos kaimų sodybos, įvairūs pastatai ir jų inventoriai. Tokios rūšies muziejai

Sodyba Liaudies buities muziejuje Rumšiškėse, kuris yra pasidares svarbus namotyros židinys Lietuvoje.

Nuotrauka Stasio Žilevičiaus

Vakarų Europoje vadinami oro muziejais, o JAV-se apibūdinami „heritage“ (paveldėjimu) ar kitaip, pvz., čia pat Massachusetts Sturbridge Village. Su oro muziejum Rumšiškėse prasidėjo nauja era lietuvių namotyroje, nes ten nuolat dirbė specialistai atlieka ir mokslinius tyrinėjimus, tobulina medinių pastatų konservavimą, kviečia mokslines konferencijas ir išleidžia spausdintų darbų. Taisai muziejus auga, o krašte vis mažiau išlieka originalių senųjų kaimų ar sodybų. 1976 metų Lietuvos kultūros paminklų sąrašas įrašyta 39 paminkliniai kaimai ir 72 atskiro sodybos, kurie turi būti valstybės saugomi, neardomi, nepastatomi. Dauguma tų kaimų yra buv. Vilniaus krašte.

Žemaitijoje nebėliko išties tradicinių kaimų, tik atskiro sodybos. 1980 metų padėtį taikliai apibūdino vieno kraštotyrininko laiškas: „Žemaitija keičiasi. Mažėja senų sodybų, jos griūna tuščios, kitose kiūto senukai. Jauni susirūpinę uždabriu ir pastebiu, nesiidomi tėvų tradicijomis: stato pilkus, skurdžius savo aplinka kiemus. O seną kiemą, su medžiais, kūdra, geruoju sodybos šonu, ūkiniais pastatais retai berasi... Kiek geriau, vietomis visai gražiai tvarkosi naujaturiai stambiuose miesteliuose, naujose gyvenvietėse“.

2. Namotyros židiniai ir darbai

Namotyra ugdoma šiose įstaigose: Vilniaus inžinerinis statybos institutas (VISI), Mokslų akademijos Istorijos instituto etnografijos sektorius, Vilniaus universiteto Istorijos katedra, Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugija, Liaudies buities muziejus ir kiti kraštotyros muziejai.

Pagal išspausdintus tyrimų rezultatus ir kitą informaciją matyti, kad daugiausia pasidarbavo VISI Gyvenviečių ir tvarkymo katedra, vadovaujama architekto prof. dr. Kazio Šešelgio. Tyrimai atnaujinti nuo 1970 metų (anksčiau dirbta 1948-1958 m.). Kiekvieną vasarą buvo organizuojamos ekspedicijos į

skyrui paruošti, kartu su VISI surinkta medžiaga.

Lietuvos etnografijos mokslo centras yra Mokslų akademijos Istorijos instituto etnografijos sektorius, kuriame dirba dešimt mokslininkų, vadovauja Vitalis Morkūnas. Jie kasmet rengia ekspedicijas į daugelį rajonų (nuo 26 iki 37), o 1976 ir 1977 metais buvo patraukę ir į kaimynines lietuviškas Gudijos sritis.

Etnografijos sektorius turi rankraštyną ir fototeką, kurioje yra itin vertingos namotyros medžiagos. Iki 1982 metų ekspedicijoms vadovavo etnografas Izidorius Butkevičius, 1971 metais išleidęs stambų veikalą apie senuosius Lietuvos kaimus. Jo paties tyrinėjimų tema tarp 1975-1982 metų buvo naujosios socialistinio kaimo gyvenvietės. Tuo laiku Vida Kulikauskienė ekspedicijose rinko medžiagą kolektyvinių ūkių gyvenamųjų namų interjerams pažinti. Šalia to, tie du etnografai kaupė medžiagą ir apie tradicinių elementų pritaikymą sodybose ir gyvenamuose namuose. Paskutinis Izidorius Butkevičiaus veikalas, nors ir skirtas naujosioms gyvenvietėms, nušviečia tradicinei namotyrai svarbų klausimą: senųjų kaimų atnaujinimą ar performavimą į kolektyvines gyvenvietes. Butkevičiui mirus, jo vieton stojo jaunesnės kartos etnografas namotyros specialistas Stasys Gutautas, o ekspedicijoms ėmė vadovauti sektoriaus vedėjas Vitalis Morkūnas.

Kiti Etnografijos sektoriaus etnografai, tyrinedami savo specifines sritis, prisideda ir prie namotyros: Vacys Milius tyrinėja maisto gamybą, tad ir virtuves, ugnivietes, ir dar javų nuėmimą ir kūlimo įrankius, tad kartu patyrinėja klijimus, jaujas ir daržines; Regina Merkienė daugelį metų tyrinėja tradicinę gyvulininkystę, o kartu ir tvartus; Angelė Vyšniauskaitė yra sūkaupusi medžiagos apie linamynes, pirtis ir žardus, tirdama linininkystę. Mokslų akademijos etnografų ekspedicijos ap-svarstomos metinėse konferencijose ir jų referatų santraukos skelbiamos tęsiniam leidinyje *Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje* (Nukelta į 2 psl.)

Vaidas iš Liaudies buities muziejaus Rumšiškėse.

Nuotrauka Stasio Žilevičiaus

Šiame numeryje:

- Ivykiai Lietuvoje ir mes • Namotyra Lietuvoje nuo 1974 metų
- Eleonoros Marčiulionienės keramikos menas • 35-oji Europos Lietuviškųjų studijų savaitė • Česlovo Masačio eilėraščiai • Rytų Vokietijos rašytojai apie cenzūrą • LRD premija Kaziu Bradūniui
- Studijų programos, parodos ir koncertai Chicagoje

Eleonoros Marčiulionienės keramikos menas

VIKTORIJA MATRANGA

Rugsėjo mėnuo — ir jau nauji akademiniai metai. Prieš penkiasdešimt metų Eleonora Marčiulionienė pradėjo mokslo metus kaip dėstytoja keramikos studijoje, Kauno Amatų mokykloje. Ji jau buvo išėjusi septynerių metų studijas (1931-1937) Kauno Meno mokykloje. Marčiulionienė dėstė Kaune iki 1944 metų, kai karo vėjai išvaikė lietuvius į svetimus kraštus.

Eleonoros Marčiulionienės pasirinkta meno šaka yra viena iš seniausių žmonijos istorijoje, su daugialypėmis paskirtimis ir turtingomis tradicijomis. Žmogus lipdė ir degino molį nuo pat pirmųjų dienų buities reikalams ir asmens pagražinimui. Visose tautose, per visus žemynus, žmogus gamino dubenis, vazas, papuošalus ir kitus objektus, iš kurių mes dabar, archeologijos pagalba, stengiamės suprasti senovės gyvenimą.

Visos meno šakos įeina į keramiką, kaip iš Marčiulionienės darbų galime aiškiai matyti. Paisyba, skulptūra ir tapyba susivienija jos kūrinuose. Jos darbus galėtumėm pavadinti „spalvotomis skulptūromis“ arba „keramikos paveikslais“, pagal jų pilną trijų dimensijų arba įremtą reljefinį sprendimą. Kompozicija gimsta piešinyje ir tada vystosi trijose dimensijose, jai belipdant. Didesnės, komplikotos figūros yra deginamos atskiromis jų dalimis ir tada sukljuojamos glazūravimui.

Marčiulionienės formos yra aiškios. Čia nerasia abstraktų ar eksperimentavimų su keramikos ribomis. Jos priėjimas prie vaizdinio meno yra konservatyvus. Molis švelniai užbaigtas ir glazūruotas — kūrinyje nematysim žemės nei molio spalvos ir rupių paviršių nepajusim. Jos mėgiamos spalvos — mėlynos ir žalsvos, su švelniais atspalviais ir šešėliais. Kūriniuose, kurie vaizduoja žmones, ji slopina ryškias

Eleonoros Marčiulionienės keramika iš jos darbų parodos Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje, vykstančios dar ir šį savaitgalį, rugsėjo 24-25 d.

spalvas. Kur darbai vaizduoja geles ir kitus gamtos sutvėrimus, spalvos aštresnės.

Keramika nuo gilių senovės yra ir pritaikomas menas. Tad ir Marčiulionienės parodoje matyti žvakidžių ir vazų, bet daugiausia ji pritaikė savo techniką dekoratyvinėms skulptūroms ir „paveikslams“. Jos siužetai gan aiškiai dalijasi į dvi šakas: žmogaus forma ir gamtos vaizdai, dažniausiai gėlių puokštės. Marčiulionienės laki vaizduotė liejasi produktyviai — jos parodose būna išstatyta nuo 50 iki 95 darbų. Jos vaizdavimas žmogaus vėl

dalijasi į dvi dalis: liaudies pasakų iliustracijas ir idealias, elegantiškas figūras, kurios dažnai būna religiniai įvaizdžiai. Liaudies pasakų ir dainų reprezentacijai Marčiulionienė sukuria žmogiškus, kurių apskriti lėlių veidai ir kamuoti, kaimiški kūnai virsta karikatūromis. Veidams matyti visokių minų: ir pyktis, ir išgąstis, ir žaisminga, linksma nuotaika. Šios labiau primityvios formos pritinka liaudiškom temom. Svarstant šią liaudišką išraišką, įdomu prisiminti, kad Marčiulionienė, nors gimė Lietuvoje, netrukus su savo

šeima išsikėlė į Rusiją, ir ji pati gyveno Lietuvoje tik 14 metų, — nuo 10 iki 24 metų amžiaus. Baigusi Meno mokyklą, ji gilino studijas Čekoslovakijoje ir Paryžiuje. Pokario metais dėstė Freiburge Vytauto K. Jonyno suorganizuotoje meno mokykloje. Iš Vokietijos emigravo į Australiją, kur praleido šešerius metus. Pagaliau 1957 metais atsirado Amerikoje. O jos jaunystės kaimo prisiminimai liko gyvi jos vaizduotėje daugiau kaip 50 metų.

Kitos Marčiulionienės figūros yra dailios, elegantiškos, grakščios jaunos moters. Ideali forma pasireiškia pailgiais veidais ir kūnais, iš kurių galima atpažinti, kad Marčiulionienė labiau paveikė El Greco negu romėnų kietai realistinės skulptūros. Jos moters rafinuotos ir šliuotos, bet jos neperanda savo prienamumo. Šokėjos ir angelai skrenda savo drabužių klostėse, kurios labai skiriasi nuo liaudies figūrų drapiruotės traktavimo. Ypač įdomios figūrų rankos. Kiekvienoje kompozicijoje kitaip sprendžiama emocinė išraiška moters rankos gestuose.

Per pastaruosius kelerius metus Marčiulionienė koncentravosi ties religine tema — Madona su kūdikiu. Dažnai jos Madonos dėvi lietuviškus tautinius drabužius, pvz. „Marija, Lietuvos motina“. Šios Madonos kartais įdėtos komplikuoiose kompozicijose, tarp architektūrinių vartų, vainikų, angelų ir gėlių. Kitais atvejais paprastai, iš arti žvelgiant, iš švelniai porą meilės rėmuose. Įdomu, kad nors pati menininkė kaip motina yra pergyvenusi skausmą, bet iš jos Madonų spindi optimizmas. Nors autorė patyrusi liūdesio ir abejonių, jos skulptūrose motinos ramios, linksmos, viską priimančios.

Marčiulionienė jau seniai kuria

Eleonora Marčiulionienė

„Miškų Madona“

Eleonora Marčiulionienė

„Puokštė“

religinėm temom. Mums gerai žinomos Kryžiaus kelių stotys Tėvų jėzuitų ir Tėvų marijonų koplyčiose, Chicagoje. Tačiau šioje tautinių ir įdvasintų Madonų serijoje matome ne tik šiai temai surastų naujų interpretacijų, bet ir moters patirtį, vedančią prie tokio ramaus susitaikymo su gyvenimo staigmenomis ir nusivylimais. Po penkiasdešimt metų Eleonoros Marčiulionienės būdingas menas pasiekė jam tinkamą evoliucijos tašką, ir jos darbų vientisumas mums yra atpažįstamas, kaip malonus balsas.

1988-1989 m. rudens ketvirčio kursai Lituanistikos katedroje

Lituanistikos katedroje, Illinois universitete Chicagoje, 1988-1989 akademinių metų rudens ketvirtį bus dėstomi šie kursai:

Lithuanian 101 — Pradinis lietuvių kalbos kursas I (dėsto asistentė Danutė Rukšytė).

Lithuanian 104 — Aukštesnis lietuvių kalbos kursas I (dėsto prof. Violeta Kelertienė).

Lithuanian 130 — Baltų ir skandinavų literatūrų įvadas (dėsto prof. Violeta Kelertienė).

Lithuanian 227 — Lietuvių kultūra (dėsto prof. Violeta Kelertienė).

Lithuanian 450 — Lietuvių romantizmo studijos (dėsto prof. Bronius Vaškėlis).

Lithuanian 460 — Lietuvių realizmo studijos (dėsto prof. Bronius Vaškėlis).

Lithuanian 299 ir *Lithuanian 399* — Savarankiškos studijos (dėsto prof. Bronius Vaškėlis ir prof. Violeta Kelertienė).

Daugiau informacijų apie dėstomų kursų turinį bei dienų ir valandų tvarkaraštį galima gauti, skambinant UIC Slavų ir baltų kalbų ir literatūrų skyriaus sekretorei, tel. (312) 996-4412, prof. Violetai Kelertienei, tel. (312) 996-7856, arba prof. Broniui Vaškėliui (312) 996-9539.

Namotyra Lietuvoje nuo 1974 metų

(Atkelta iš 1 psl.)

tuvoje, o trumpos ekspedicijų darbų santraukos spausdinamos Lietuvos istorijos metraščiuose.

Trečiasis ne toks svarbus namotyros židinys yra Vilniaus universiteto Istorijos katedra, kur etnografiškai rengiami nuo 1966 metų. Katedros profesorė yra dr. Pranė Dundulienė, o jos asistentė E. Lazauskaitė. Beveik kasmet katedra organizuoja mokomąsias etnografines ekspedicijas studentams. Jos apima daug etnografinių arčių, tai namotyrai nedaug dėmesio lieka. Pvz., 1976 metais Radviliškio rajono kaimus tyrinėjo 35 žmonės, padarė daugiau kaip 500 piešinių, apie 3,000 nuotraukų — dalis jų teko sodyboms, trobesiams. Vilniaus universiteto fotografijos laboratorija fiksuoja ir religines bei kaimų architektūros paminklus. Profesorė Dundulienė Lietuvos etnografijos vadovyje, išleista 1982 metais, kaimo statybom skirta 25 puslapiai, o visa knyga turi 452 puslapius. Toji knyga išsiskiria iš kitų lietuviškų etnografijos ar architektūros veikalų keista prarate, kuri pradeda žodžiais „Komunistų partijos“ ir baigiama Lenino nurodymais. Man dar nepavyko gauti daugiau duomenų apie universiteto etnografų darbus.

Paminklų apsaugos ir kraštotyros draugijoje daugias pasireiškia entuziastai mėgėjai. Jie dirba ekspedicijose į kraštą, lokaliniuose kraštotyros muziejuose, kaupia asmeniškus rinkinius ir pasirodo parodose. Pvz., 1976 metais respublikinėje parodoje buvo išstatyta 20 asmenišku rinkinių, daugiausia apie liaudies architektūrą ir meną. Geriausiai rinkiniai buvo pripažinti: M.

Glemžaitės nuotraukos „Lietuvių liaudies architektūra ir buitis“, 77 lapai; O. Bladienės „Krokialaukio apylinkės architektūriniai paminklai“, 53 lapai. Nuo 1976 metų Kraštotyros draugija organizavo penkiąs ekspedicijas į Kėdainių, Skuodo, Sakių, Vilkaiviškio rajonus ir į Rusnės miestelį. Dauguma aprašų ir iliustracijų skirta tautosakai, lokalinei istorijai, komunistinei veiklai, ir tik apie 10% etnografijai, o dar mažiau namotyrai. Dalis kraštotyros sukauptos medžiagos perduodama į lokalinius muziejus, kita dalis — Mokslių akademijos Etnografijos sektoriui.

Liaudies buities muziejus Rumšiškėse pasidarė svarbus namotyros židinys. Pradėtas statyti 1966 m., po 8 metų atidarytas lankytojams su 7 sodybomis, 60 pastatų. 1985 m. jis jau turėjo 11 sodybų, 112 pastatų. Apima ne tik liaudies, atseit mažžemių, samdinių ir smulkiųjų amatinių kultūrą, bet ir ūkininkų, dvarelių, miestelių, malūnų eksponatus. Muziejus turi keturis etnografinius sektorius: Žemaitiją, Aukštaitiją, Dzūkiją ir Sūduvą (kartais vadinama Užnemunė). Muziejus darbuotojai kaupia, tiria ir eksponuoja XVIII amžiaus antrosios pusės — XX a. pirmosios pusės pastatus ir kitus sodybų komponentus. Statomas dzūkų bendrių kaimo fragmentas, dar viena žemaitišką sodybą, pajūrio zonos sektorius, miestelis (XVIII-XIX a.). Muziejus direktorius nuo jo įkūrimo yra inž. Vytautas Stanikūnas. Muziejuje dirba ar dirbo: inž. Eligijus Juvencijus, Morkūnas, V. Baltrušaitis, dr. Klemensas Čerbulėnas... (kas

dar?)

1980 metais Buities muziejus sukviė pirmąją mokslinę konferenciją, nes, anot direktoriaus Vytauto Stanikūno, atėjo laikas, kad muziejaus moksliniai darbuotojai gali patys savarankiškai vykdyti etnografinius tyrimus bei juos analizuoti ir apibendrinti. Tos konferencijos darbu tomelis išleistas Rumšiškėse 1982 m. Tai yra 13-kos studijų rinkinys, kurio pusė skirta namotyrai. Antroji mokslinė konferencija įvyko 1983 metais; jos darbų spausdinto leidinio dar nėra. Išspausdinti Buities muziejaus vadovai — iliustruotos knygos po 40 puslapių: 1977 metais lietuviškai ir po dvejų metų angliškai su antrašte „Country life museum“. Yra ir smulkesnių muziejus leidinių, parduodamų prie vartų brošiūrų, aplankų, atvirukų. Jau gauta 1987 metais išleista brošiūra Lietuvos TSR liaudies buities muziejus, parašyta Vytauto Stanikūno, 24 psl., geros spalvotos iliustracijos. Planeliuose nėra atstumų ar mastelio. Pažymėtina, kad sodybų ir trobesių fotografijos iš oro muziejaus Rumšiškėse vis dažniau naudojamos literatūroje ir propagandoje, kaip reprezentacinės visai Lietuvai. Pvz., naujausias TLE straipsnis „Liaudies architektūra“ iliustruotas tik to muziejaus nuotraukomis, ir jau nieko neįdėta iš natūros krašte. Be to, Lietuva dar turi mažus namotyros oro muziejus Rokiškyje, Telšiuose ir Klaipėdoje, jau minėtus išties saugojamus kaimus ir atskiras paminklines sodybas. Tad ne viską pasiglemžė modernizuojamas ūkis: kai kas liks pasižiūrėti ateinančioms kartoms.

3. Mokslinės konferencijos

Ekspedicijų ir individualių tyrimų rezultatams aptarti, darbo sferomis pasidalinti ir visa tai paskleisti mokslo pasaulyje Lietuvos etnografiškai atskirai, o kartais su giminingų disciplinų kolegoms, susirenka konferencijos. Dažniausiai jas organizuoja Mokslių akademijos Istorijos institutas, bet būna ir išimčių, kaip jau minėtoji Buities muziejaus konferencija Rumšiškėse.

1977 metais Rygoje įvyko pirmoji „Baltų etninės istorijos problemų“ konferencija. Latvio S. Cimermano ir lietuvių Vitalio Morkūno referatas apie Latvijos ir Lietuvos istorines bei etnografines sritis XIX a. antroje pusėje nagrinėjo ir namotyros problemą. Būtent, ar etniniai skirtumai gyvenamuose namuose, sudėtingo plano tvartuose, gyvenamose klijimuose su jauja atitiko XVIII-XIX amžių buvusias teritorines ribas? Tos konferencijos darbų knygos recenzijoje Vacys Milius pastebi, kad referate buvo neteisingai apsiribota dabartinių respublikų ribomis, nes anuo metu lietuvių etniniai plotai apėmė ir Mažąją Lietuvą. Estas A. Petersonas iš Tartu palygino baltų, suomių ir slavų pirtis, skirtas gyventi, su jų pirkimiais. Dar trūksta archeologinių tyrimų, kad žinotume pirkios ir pirties kilmę ir raidą Rytų Europoje.

1979 m. gruodžio 21 d. Vilniuje įvyko Istorijos instituto 14-oji ataskaitinė konferencija etnografinių ekspedicijų 30-mečiui pažymėti. Buvo aptarti 1968-1978 dešimtmečio tyrimai. Namotyrai skirtus pranešimus skaitė Izidorius Butkevičius ir Regina Merkienė. Po dvejų metų Etnografijos sektorius surengė Vilniuje

je 15-ą etnografų konferenciją dvejų metų (1979 ir 1980) etnografiniams tyrinėjimams aptarti. Kartu dalyvavo muziejininkai ir kraštotyrininkai. Namotyros temas referavo: V. Baltrušaitis — gyvenamųjų patalpų interjerai, Eligijus Morkūnas — vejo malūnų konstrukcijos, Stasys Daunys — pirtys XVI amžiuje.

Vėl po dvejų metų, 1983 m. spalio 28 d. Etnografijos sektorius pravedė 16-ą konferenciją 1981 ir 1982 metų tyrinėjimams panagrinėti. Be instituto darbuotojų, dalyvavo apie 90 kitų institucijų etnografų, muziejininkų, kraštotyryninkų. Materialinės kultūros sekcijai vadovavo Vacys Milius. Namotyros referatai buvo: vėl Stasio Daunia — gyvenamosios pirtys XVII-XVIII amžiuose, Vida Kulikauskienė — Žemaitijos gyvenamųjų grindys XIX a. pabaigoje — XX a. pirmojuose pusėje, Stasys Gutautas — Lietuvos buvusiuoju Žemės ūkio rūmų statybos skyriaus įtaka liaudies architektūrai. Jis išnagrino nepriklausomos Lietuvos Žemės ūkio rūmų projektus ir jų įvykdymą žemės ūkiuose. Gutauto konstatuota, kad 1929-1939 dešimtmetyje buvo sudarytas 2681 įvairių pastatų projektas, išplatinata 18,201 projektų kopija ūkininkams. Statyboms įvykdyti Lietuvos valdžia primokėjo beveik 2 milijonus litų. Gutauto pažymėta, kad tada buvo paruošta daugiau negu 11,000 amatinių, o vien tik 1937-1938 metais plytų gamyba kaimuose išaugo 100%.

1987 m. rugpjūčio 27-28 d. Vilniuje vėl pravesta Pabaltijo etnografų konferencija, skirta etnokultūrinėms tradicijoms išspausdintoms tezių leidineliu rusų kalba. Lietuvių namotyrai skirtas tik Stasio Gutauto referatas.

4. Naujausioji literatūra

Praėjo 16 metų nuo paskutinio veikalų, skirtų ištiesai namotyrai. Tai buvo jau minėta Izidoriaus Butkevičiaus knyga Lietuvos valstiečių gyvenvietės ir sodybos. Pasižymėjęs etnografas ir architektūros istorikas Klemensas Čerbulėnas 1973 metais apgynė daktaro disertaciją „Valstiečių sodybos pastatų formavimosi istorija Lietuvoje iki XX a. vidurio“. Recenzentų nuomone, tasai Čerbulėno veikalas esąs išsamus ir gilus, geriausias namotyros darbas iki šiol, deja, dar neįspausdintas, o autorius mirė 1986 m. pradžioje. Mūsų nagrinėjamame laikotarpyje nuo 1974 metų nebuvo išleista nė viena namotyrai skirta knyga, išskyrus minėtąsias Kazio Šeštelgio redaguotas kaimų inventurizacijos studijas, kuriose tekstų tėra po 20-36 puslapius. Stambesnė originali studija, artimai susijusi su namotyra, yra Vacio Miliaus darbas „Medžio apdirbimo amatinių“, išspausdintas knygoje Lietuvos valstiečių gyvenvietės (išleista MA Istorijos instituto 1983 metais, 56 puslapiai, iliustruota). Specialių namotyros straipsnių paskelbta serijiniuose Kraštotyros, Muziejų ir paminklų, Lietuvos istorijos metraščių, Etnografinių tyrimų Lietuvoje leidiniuose, Mokslių Akademijos Darbų A serijoje. Pabaltijo tautų istorinio — etnografinio atlaso antrajame tome Žemdirbystė yra namotyrių kartogramų: vandens ir vejo malūnų 3 žemėlapiai. Tame veikalame rusų kalba Vacys Milius nagrinėja derliaus nuėmimą ir malimo techniką Lietuvoje, o Angelė Vyšniauskaitė — linų auginimą ir jų derliaus apdorojimą. Juodvieju parašytuose atlaso skyriuose parodyti ir atitinkami senoviški

pastatai: daržinės, žardai, klojimai, jaujos, pirtys. Trečiasis Pabaltijo atlaso tomas numatytas tik pastatams ir bus išleistas Maskvoje, žinoma, rusų kalba. Lietuvai skirtą dalį parašė MA Istorijos instituto etnografi Vilniuje. Didelė naujiena lietuvių namotyros literatūroje buvo 1982 metais išleistas Vejo malūnų albumas su Eligijaus Morkūno 30 puslapių studija.

Bendra lietuvių namotyros bibliografija dar neišleista. Personalinėse autorių bibliografijose yra išbarstyta ir mums rūpimoji sritis. Tokių asmenišku bibliografijų — brošiūrų yra išleista nemažai: Klemensas Čerbulėno raštų (1984), Marijonos Čilvinaitės (1980), Pranės Dundulienės (1980), Česlovo Kudabos (1984), Reginos Merkienės (1987), Vacio Miliaus (1986). Lietuvių etnografijos bei namotyros bibliografijos atranka reguliariai skelbiama Rudolfo Habelto leidyklos Bonnoje (Vakarų Vokietija) leidžiamoje tarptautinėje etnografijos bibliografijoje. Jos koordinatoras Lietuvoje yra Vacys Milius.

Baigiant, prisimintina, kad Lietuvoje, kaip ir kitur, namotyra domisi etnografiškai ir architektūrai. Dažniausiai jie dirba atskirai, lygiagrečiai, kiekviena grupė savuoju priėjimu. Etnografams pirmiausia rūpi objektų kilmė, evoliucija, etninės ar tarptautinės žymės, o architektams — sodybų išplanavimas, pastatų forma, konstrukcija, funkcionalumas. Dažnai tie požirčiai sutampa ar susikryžiuoja, vienai kitus papildoma.

(Paskaita, skaityta Lituanistikos instituto suvažiavime 1987 m. spalio mėn. 11 d. Boston, Massachusetts.)

35-oji Europos Lietuviškųjų studijų savaitė

EGLĖ JUODVALKĖ

Saulėtą paskutinį liepos sekmdienį į Vasario 16-osios gimnaziją Vakarų Vokietijoje pradėjo rinktis 35-osios jubiliejinės Europos lietuviškųjų studijų savaitės dalyviai ir svečiai iš Lietuvos, Lenkijos, Šveicarijos, Britanijos, Prancūzijos, Italijos, Jungtinių Amerikos Valstijų, Kanados, Vakarų Vokietijos ir kitur. Šioje savaitėje tuoj išryškėjo TSRS generalinio sekretoriaus Gorbačiovo viešumo ir persitvarkymų politikos poveikis tolimajai lietuvių išeivijai – buvo matyti nepalyginamai daugiau veidų iš Lietuvos; Studijų savaitės koncerto programą pirmą kartą atliko svečiai iš Lietuvos – dainuojamosios poezijos meistras Vytautas Kernagis; viešose diskusijose reiškėsi Lietuvos persitvarkymo sąjūdžio narys advokatas Kazys Motieka ir kiti. *Sąjūdžio žinių* 15-tame numery skelbiamas Motiekos straipsnis, kuriame jis ragina užtikrinti persitvarkymui nesulaikomumo garantijas. Šį ir kitus *Sąjūdžio žinių* numerius, išskaitintus ant paskaitų salės durų, godžiai apspitę kasdien skaitė nauji studijų savaitės dalyviai. Tenkindami pageidavimus, Studijų savaitės rengėjai kasdien (o kartais ir po kelis kartus) rodė liepos 9-osios susibūrimo Vingio parke vaizdus ir kitų demonstracijų, Lietuvos muzikos (šiuolaikinės ir klasikinės) bei kitokių filmus.

Studijų savaitė vyko naujame berniukų bendrabutyje, pastatyta, gaisrui, smarkiai apgadintus senąjį bendrabutį Rennoho pilyje, kuri dar restauruojama. Gimnazijos direktorius A. Smitas svečius vaišingai priėmė, p. Lucienė ir visos virtuvės personalas skaniai ir sočiai maitino. Akademinei programai vadovavo dr. Kajetonas Čeginskas, matematikas Kęstutis Ivinskis, poetė Eglė Juodvalkė. Studijų savaitės programa, kaip visad, buvo įvairi. Be devynių paskaitų, vyko simpoziumas ryšių su Lietuva klausimu, pranešimai apie Pasaulio lietuvių IV kultūros kongresą, 7-ąjį Pasaulio lietuvių bendruomenės seimą ir 8-ąją laisvojo pasaulio lietuvių Tautinių šokių šventę šią vasarą Kanadoje. Veikė dailininko A. Krivicko ir p. Krivickienės surengtos Lietuvos dailės knygų, plakatų ir tautodailės parodos. Kasdien Huettenfeldo bažnytelėje lietuviams buvo aukojamos mišios. Popietės buvo laisvalaikio ekskursijos, Lietuvių fronto bičiulių, ateitininkų, Pabaltiečių draugijos, Europos lietuvių bendruomenių pirmininkų posėdžiams, poezijos skaitymams, poilsiui. Svečiai iš Lietuvos lankėsi paskaitose, domėjosi programa. Jaunimas paskaitų vengė, vakarais kūrė laužus, šnekučiavo, paprastai iki parvyčių. Dainų mlytojai susimedavo kas naktį gimnazijos valgykloje ir, gražiai susidainavę, traukdavo liūdnes ir linksmas dainas, lengvindami darbą pranešimais naktimis rašantiems žurnalistams.

Buvo paskaitų su pretenzijomis ir be pretenzijų. Buvo paskaitų specialistams ir profanams. Buvo kalbėtojų auksaburnių, buvo žiovilų keliančių. Vienu žodžiu, visko buvo. Pirmą kartą Studijų savaitėje lankėsi viešnia iš Montrealio – dr. Ilona Gražytė-Maziliauskienė, kuri skaitė neeilinę paskaitą apie moterį ir gyvenimą Lietuvos prozoje. Ji išryškino moterų personažus keiturių šiuolaikinės Lietuvos rašytojų – Granausko, Jasukaitės, Radzevičiaus, Skabliauskaitės – kūryboje. Studijų savaitės dalyvės džiaugėsi progą

išgirsti kompetentingos moters paskaitą apie moters vaidavimą daromus suolius Lietuvos literatūroje (nors nuo pagrindinių Vakarų literatūrų šioje srityje dar vis atsiliekama bent dešimčia metų). Paskaitininkės turiningas žodis ir teksto ne skaitymas, o pasakojimas paskaitino klausytojas vienoje vietoje paskaitą pertraukti plojimais. Gražytė-Maziliauskienė aiškino, kad Lietuvos rašytojai ir rašytojos vis daugiau mato moterį kaip individą, atkrenta tradicinė moters, kaip aukos, rolė. Pasirinktuose moterų portretuose, nuo tradicinio sukirpimo apysakos iki kritikų vadinamos „nihilistinė“, kaip leitmotyvas iškyta toks moterų reikalavimas – nuimkite savo drėgnas rankas nuo mano sielos. Paskaita parodė, kodėl Ilona Gražytė-Maziliauskienė kasmet kviečiama į Lituanistikos seminarus dėstyti lietuvių literatūrą.

Kita įdomi paskaita buvo geologo Vytauto Skuodžio – žvilgsnis į tautą tėvynėje ir išeivijoje, jos problemas ir santyki su dabartine Sovietų Sąjungos politika. Skuodis klausė – ar daugiau gėrio, ar blogio yra pavergtoje lietuvių tautoje ir po visą pasaulį išblaškytoje išeivijoje? Svarstymų kriterijais jis pasirinko lietuvių požiūrį į Lietuvos politinį statusą ir jo nusistatymą tuo klausimu, jo požiūrį į lietuvių tautos išlikimą ir veiksmus toje plotmėje, jo siekimą ar nesiekimą Lietuvai laisvės, ir visos mūsų tautos, kaip tautinio vieneto, pažangą. Paskaitininkas nurodė, kad į pirmą planą iškyta lietuvių santykis su Dievu, tėvyne, savąja tauta, plačiąja visuomene, artimaisiais ir pačiu savimi, kaip Žmogum (didžiąja raide). Skuodis pažymėjo, kad nors lietuviams labai svarbi prarastosios laisvės atgavimo problema, bet užmirštama, jog niekas jos veltui neduoda, ją reikia išsikvoti. Šiuo metu ne laisvės atgavimas pats svarbiausias ir artimiausias tikslas, o mūsų tautos paruošimas tai laisvei atgauti, nes nei tėvynėje, nei išeivijoje, ji tam nėra pasiruošus.

Toliau jis kalbėjo apie blogio apraiškas pavergtoje Lietuvoje – tikėjimo neišpažinimas, dorovinis nuomūkis, girtavimas, nepastovios šeimos, gimimų skaičiaus mažėjimas, abortų skaičiaus augimas, nusikaltimų plitimas, visų miestioniškumo apraiškų klestėjimas – godumo, pavydo, įvairių intrigų, prisitaikėliškumo su naudos išskaičiavimu. Nors stengiamasi gryninti kalbą, joje daug barbarizmų ir ne-lietuviškų šampų. Trūksta lietuviškos savigarbos ir principumo.

Tačiau, paskaitininko nuomone, blogio negalima suabsoliutinti visos pavergtos Lietuvos mastu. Dar palyginus stipri persekiojama, kovojanti ir kenčianti Bažnyčia, jos teigiama įtaka visuomenei dar gerai apčiuopiama. Stiprus aktyvus ir pasyvus pasipriešinimas Maskvos diktatui, sovietinės kultūros įtakai, rusinimo tendencijoms. Labai rūpinamasi Lietuvos gamtos apsauga, vienintele legalia lietuviškojo pasipriešinimo pasireiškimo forma. Lietuvoje paplitusi kraštotylinė veikla, nors Maskva nuolat stengiasi ją naudoti saviems tikslams. Skiriamas didžiulis dėmesys paminklų apsaugai. Labai auga susidomėjimas savo krašto ir tautos istorija. Lietuvoje aukštą lygį yra pasiekusi dvasinė kūryba, kuri reiškiasi literatūroje, muzikoje, mene. Stengiamasi visais įmanomais būdais stiprinti Lietuvos ryšius su vakarietiškoja kultūra. Todėl kiekvienam turi būti aišku, kodėl reikia stiprinti ryšius su užsienio kraš-

Vaidai iš Birželio įvykių minėjimo Vilniuje šių metų birželio 14 dieną.

Nuotraukos Česlovo Masaičio

Česlovas Masaitis

KOMUNIJA

Šiandie aplankė Tėviškė, atnešusi man riekę duonos, išnokusios gimtamajam arime. Tatai – šventa Komunija su praeitim, daina ir pasakom, skambėjusiom vaivorykštėm Berupės slėnyje.

Viešnia įbrido į mano ilgesį ir rymo tėvų sodyboje sudegusių Rūpintojėlių. Aš jojo žvilgsnyje matau pavasari. Pavasario Balsus girdžiu medinėse Rūpintojėlių lūpose.

Pavasaris dainuoja man Maironi. Pavasari, kur tu? Ar už kalnų, už marių devynių, ar vos tik už kelių nuplėšiamų lapelių Nuo laiko kalendoriaus?

Ji rymo. Rūpintojėlis rymo, o įkalta vinis kančios lašais vis laša į melsų dangų ir į rauda, palaidota manoj širdy.

Už lango sniegas ir susigūžęs šaltis. Pavasari, kur tu, Rūpintojėli?...

Iš tavo delno laša ilgesys... ir duonos riekė... Šventa komunija iš Tėviškės lauku...

1988.II.4

DAINUOK MAIRONI

Dainuok Maironi, Lietuva, Dainuoki mišinių kapus Ir kūdikį, numirštantį badu. Juos apkabink Maironio žodžiais ir širdim.

tuose pasklidusia lietuvių išeivija. Paskaitininkas pažymėjo, kad džiugu, jog į pasipriešinimą Lietuvoje dabar įsijungia kūrybinė inteligentija ir net akademinis jaunimas.

Nurodęs, kad nors jo 11 mėnesių patirtis Jungtinėse Valstybėse dar labai menka, bet sudarytos sąlygos plačiai pakeliauti po Ameriką, Kanadą ir Europą leidžia daryti kai kurias išvadas, paskaitininkas kritiškai pažvelgė į išeivijos lietuvių. Jis pažymėjo, kad iš 83 lietuviškų parapijų Jungtinėse Valstybėse, 33-ose jau nėra nieko lietuviško, daug bažnyčių perėjo į kitataučių rankas, neišsaugotos senųjų išeivių sukurtos kultūrinės bazės, mokyklos. Išeivijoje skaičiuojama apie milijoną lietuvių kilmės žmonių, bet 90% lietuvių kuria mišrias šeimas. Daugiau kaip pusė lietuvių nedalyvauja jokioje lietuviškoje veikloje. Dalis kunigų nedirba visai su lietuviškuoju jaunimu. Pastebimas jų savanaudiškumas. Neieškoma naujų būdų sulėtinti nutautimą. Paplitęs materialinės gerovės kultas tikrojo idealizmo sąskaita. Daug kur reikišias formalus „fasadinis“ patriotizmas. Skuodis nurodė, kad į Chicagoje ren-

giamas demonstracijas susirenka vos kelios dešimtys lietuvių. Kai kurie veikejai laikosi pasenusių veikimo formų, neieško naujų metodų. Visai nesiskaitoma su pavergtosios Lietuvos nuomone. Į atsakingas lietuviškojo veikimo vietas renkami tam darbu netinkami asmenys. Lietuvai labai kenksminga trintis tarp pagrindinių mūsų tautinių politinių organizacijų, pabrėžė paskaitininkas. Suvedinėjamos asmeninės sąskaitos. Vieniems dirbant naudingą tautai darbą, kiti ji stabdo. Nepagalvojama, kad tokia padėtis padeda tautos pavergėjui. Ji skaldo išeiviją, skatina abejingumą, neveiklumą ir nusigrėžimą nuo lietuviškos veiklos. Per mažai vertinama savoji išeivijos spauda. Išleidžiama daug gerų knygų, bet mažai kas jas skaito. Savininkams mirus, ar išsikeliant į Floridą, jos patenka į šiukšlyną, o tai pats didžiausias nuostolis ne tik išeivijai, bet visai mūsų tautai, sakė Skuodis. „Kada nors jų labai pasiges mūsų bibliotekos“. Visai apleistas kraštotylinis darbas. Nerenkami atsiminimai tų lietuvių, kurie nori ir gali daug ko svarbaus pasakyti. Lietuvoje tą darbą atlieka

Dainuok didvyrius, kurie Sigitais ir Nijolėm Liepsnoja Arktikos naktį, Dainuok Maironi, Lietuva, Pavasario Balsais, Ir laisvės ugnimi, Vėl žydinčia Vilties Karpatais!

Dainuoki Naują Giesmę, Skaisčiausią žiedą Šiluvos Marijai, Dainuok, brangi Tėvyne!

Dainuok, dainuok, Nes tu šviesi, kaip laimės saulė, Nes tu nemirštanti Maironio žody Ir žuvusio didvyrio nemirštančioj širdy!

Kaunas, 1988.V.29

ISTORIJOS EGZAMINAI VILNIUJE

Šiandieną moksleiviai turėjo vaidinti, kad istorijos laiko egzaminą, nors metų jau metais. Istorijai užsklėtos durys visų vadovėlių.

Vaidindamas tikrą Istoriją, mokykloje girtas vis tūpčiojo Melas ir miškojo savo subrinkusiom lūpom: mi... me... ma... marksizmas...

Šiandieną apsuvaigęs jis gulį pasuolų ir net šebeldžiuot neįstengia. Todėl ir kažin kas pasakė: eikite futbolo žaisti, egzaminą jums iš istorijos šiuosyk nebus!

Išbėgo į kiemą vaikai ir ieško Istorijos. Jinai ilgesy ir jų ryžte gyva, ir jai iš drąsos jie vainiką nupins, kad vėl ji sugrįžtu, sutrypusi Melo girtąją naktį.

Sugrįš ji. Naujoji karta jai vainiką uždės,

Ir jis amžinai mums liepsnos užgimusios laisvės Tiesos aureole.

Vilnius, 1988.VI.1.

BIRŽELIO MINĖJIMAS

Mes atnešėm į Gedimino nušvitusią aikštę sušalusią tundroje kančią ir motinos ašara, krintančią ledo kristalais ir mirštančio kūdikio alkaną veidą.

Atsinešėm kankinio mirtį ir kruviną skausmą, įaudė į Vilniaus saulėtekio spalva, į žodį, į mintį ir raudančią meilę, į degančią žaizdą visų atminimų ugnį.

Atėjome Smurto ir Prievartos dvokiančiom drumzlėm ir jų dialektikos Gėdos dažais irrašyti Istorijon Stalino vardą, kad liudytu Melo Imperijos darbus per amžius.

Vilnius, 1988.VI.14

PRIE KATEDROS BOKŠTO

Iš žodžių nukrito rasa ir vakaro saulėje spindi sušalusio skausmo mirtim. Ji treminio klaika kančios atminimais irrašo į amžiną laiką.

Vėl žodyje durtuvas beldžias, vidunakčio siaubu išlaužia duris ir smeigia į motinos širdį jos alkaną kūdikio mirtį, kad taigos ledais sukaustyta amžiams kančia skambėtų malda amžinai, amžinai nemirštančioj motinos meilėj.

Vilnius, 1988.VI.14

Vlikas, Alta, PLB ir kitos organizacijos bei draugijos, bet tik tada, kai jos dirba prasmingą ir Lietuvai naudingą darbą. Svarbus turtingas išeivijos kultūrinis gyvenimas, trumpų radijo bangų laidos į Lietuvą – Amerikos balsas, Vatikano radijas, Laisvoji Europa, Romos radijas. Didelį darbą atlieka tie lietuviai, kurie garsina Lietuvos vardą ir priverčia pasaulį kreipti dėmesį į jos padėtį ir norą išsilaisvinti.

Baigdamas šį vertinimą, paskaitininkas siūlė šalinti pesimizmo gaidas iš išeivijos lietuvių gyvenimo. Pažymėjęs, kad dabar yra susidariusios palankios sąlygos reikalauti Lietuvai daugiau teisių ir laisvių, jis ragino į padėtį žiūrėti blaiviai, atsiminti, kad Sovietų Sąjungos ramsčiais visada buvo melas ir jėga. Paaškinęs viešumo ir persitvarkymų politikos priežastis, Skuodis nurodė, kad ir šiomis naujomis sąlygomis dar yra daug melo. Dėl to Lietuvos disidentai pernai surengė demonstracijas. Jų pavyzdys sukėlė Lietuvos persitvarkymo sąjūdį, kurio demonstracijose ir susibūrimuose dalyvauja iki šimto tūkstančių žmonių. Sąjūdis reikalauja Lietuvai visišką savarankumo visose

srityse. Pacitavęs filosofo Arvydo Juozaičio, būsimo Persitvarkymo sąjūdžio iniciatyvinės grupės nario, pareiškimą, skaityta balandžio mėnesį Dailininkų sąjungos susirinkime Vilniuje, Skuodis pažymėjo, kad pagal tarybinius įstatymus, Juozaičiui už tai, ką jis pasakė, gresia 7 metų lagerio ir 5 tremties, bet jis dar laisvas.

Skuodis pabrėžė, kad kita svarbi jėga tėvynėje yra Lietuvos laisvės lyga, neseniai išėjusi iš pogrindžio į viešumą. Ji taip pat reikalauja Lietuvai savarankumo visose srityse, bet jos galutinis tikslas yra Lietuvos nepriklausomybės atkūrimas. Lietuvos persitvarkymo sąjūdis veikia socializmo ribose, o Lyga – už jo ribų.

Ši turininga paskaita susilaukė nemažai diskusijų. Kultūrinėje Studijų savaitės programoje buvo du ypatingi renginiai. Pirmasis iš jų – pastatytas Nijolės Sadūnaitės atsiminimų spektaklis prancūzų kalba „Aušros Vartai“. Buvo gautas leidimas jį inscenizuoti Huettenfeldo bažnytelėje. Nijolės Sadūnaitės, jos brolio, tardytojo, prokuroro, pastininko, teisėjo (Nukelta į 4 psl.)

Rytų Vokietijos rašytojai kritikuoja cenzūrą

Visoje Rytų-Vidurio Europoje garsėja nepatenkintų rašytojų balsas. Vis drąsiau pasisako ne tik tai maistingieji lenkai ar vengrai, bet ir iki šiol atsargesni bulgarai bei Rytų vokiečiai.

Šios naujos nuotaikos pasireiškė praėjusių metų lapkričio gale Berlyne įvykusiame dešimtajame Rytų Vokietijos Rašytojų sąjungos suvažiavime. Po daugelio metų pirmą sykį buvo viešai diskutuojamos iki šiol uždraustos „tabu“ temos: į užsienį pasitraukę rašytojai, praėjusiam dešimtmečiui baigiantis įvykęs Rašytojų sąjungos valymas ir cenzūra. Tačiau, kaip įprasta Rytų Vokietijos kultūriniam gyvenime, kritiškai pasisakyti maiko apriboti ir suvažiavimo dalyviams nebuvo leista laisvai diskutuoti, nors kai kurie to reikalavo.

Į užsienį išvykusių rašytojų klausimu oficialieji argumentai buvo panašūs į dabar Lietuvoje girdimus aiškinimus. Esą Stefan Hermlin, pažinęs Antaną Venclovą, aiškino, jog „biurokratiškų ir dogmatinių kliūčių paveiktų rašytojų išvykimas buvo žalingas Rytų Vokietijos kultūrai“, bet kalti ir tie rašytojai, nes jie turėjo parodyti „daugiau kantrybės...“ Hermlin ir Rašytojų sąjungos vadovas Hermann Kant tvirtino, kad išvykusiems ar pašalinėtiems rašytojams dabar būsiantios „atvertos durys“ (kaip jos dabar veriasi ir iš Lietuvos per pastarąjį dvidešimtmetį pasitraukusiems autoriams ir menininkams).

Tos literatūrinių pareigūnų žadamos nuolaidos pasirodė nepakankamos Christai Wolf, vienai žymiausių šiandienos Rytų Vokietijos autorių. Nors ji nedalyvavo suvažiavime, jos laiškas buvo viešai perskaitytas dalyviams. Christa Wolf ragino savo kolegas „naujai galvoti“ ir iš naujo persvarstyti „senas pozicijas“. Anot jos, daugelis svarbių rašytojų išvyko iš Rytų Vokietijos, nes „jiems buvo neįmanoma viešai diskutuoti savo problemas“.

Apie Rytų Vokietijoje pasilikusius rašytojus ji taip kalbėjo: „Jie patyrė konfliktus, skausmingai nusivylė, susidūrė su kliūtimis ir iki šiol dar nemato jokių ženklų, kad organizacija, kuri turi jiems

atstovauti, būtų pasiruošusi juos suprasti ar svarstyti jų problemas. Jei Rašytojų sąjunga nori eiti su gyvenimu ir neatsilikti nuo šiandienos perspektyvų, ji turi pilnai ir iš pagrindų išnagrinėti problemas ir ieškoti konflikto šaknų. Mums nebegalima atstumti tų žmonių ar juos išjungti; mes ypač turime stengtis vėl integruoti jaunas, kritiškus rašytojus“.

Dar kritiškesnis buvo rašytojo Guenther de Bruyn pasisakymas prieš cenzūrą, kurią jis pavadino „leidimu spausdinti“. Cenzūra, pabrėžė jis, pažeidžia rašytojų, ypač jaunųjų, orumą ir pasitikėjimą savimi. Kai kurie buvo priversti pasitraukti į užsienį, kad galėtų laisvai rašyti, kas buvo žalinga ne tik patiems rašytojams, literatūrai, skaitytojams, bet ir Vokietijos Demokratinei Respublikai. De Bruyn pabrėžė, kad spausdinto žodžio baimė yra iracionali, nes elektroninės medijos — t.y. Vakarų Vokietijos televizija — lengvai peržengia valstybių sienas.

De Bruynui pritarė rašytojas Christoph Hein, kuris tvirtino, kad cenzūra esanti „bevertė, pasenusi, ir paradoksiška“. Jis kritikavo Rytų Vokietijos spaudą, radiją ir televiziją už vengimą svarstyti kontroversines temas ir atidaryti savo duris viešoms diskusijoms.

Kai kurie rašytojai labai kritiškai pasisakė apie Rytų Vokietijos ekologines problemas. Serbų autorius Jurij Koch perspėjo, kad „technologinės pažangos kultas“, neatsižvelgiant į žalą aplinkai, veda prie katastrofiškų pasekmių. Jis paminėjo anglišką kasyklą Cottbuso rajone — nors tos kasyklos, šimtmečiui pasibaigus, pavers ketvirtadalį rajono dykyne, medijos tebetrimituoja apie kiekvienos naujos kasyklos atidarymą kaip apie „pergalę“.

Dešimtas Rytų Vokietijos Rašytojų sąjungos suvažiavimas priminė dabartines diskusijas Lietuvos rašytojų šeimoje — ir drąsiais principingais pasisakymais gyvybiniais klausimais, ir valdžios bei literatūrinių pareigūnų pastangomis apriboti kritiką ir išvengti iš jos išplaukiančių pavojų.

Kazys Bradūnas

Nuotrauka Vaełovo Noreikos

LRD 1987 m. premija Kaziui Bradūnui

Lietuvių rašytojų draugijos 1987 metų grožinės literatūros premijai skirti komisija — pirmininkė Aušra Liulevičienė, sekretorius Juozas Toliušis, nariai — Julija Švabaitė-Gylienė, Nijolė Jankutė-Užbalienė ir dr. Alfonsas Šešplaukis-Tyruolis, — 1988 m. rugsėjo mėn. 19 d. susirinkusi posėdžiui ir aptarusi visas leidyklų atsiųstas 1987 metų knygas, vienbalsiai nutarė, kad 1987 metų Lietuvos rašytojų draugijos premija būtų paskirta Kaziui Bradūnui už eilėraščių rinkinį *Krikšto vanduo Joninių naktį*. LRD grožinės literatūros premijos mecenatas yra Lietuvos fondas.

Premijuoto rinkinio eilėraščių pagrindinė tema yra krikščionybės ir senosios lietuvių kultūros sąlytis mūsų pačių dvasioje nuo priešistorinių laikų iki dabarties. Poetinėje plotmėje ši tema čia gvildinama Lietuvos krikšto sukakties parastėje. Turbūt neatstiktinai ir pats rinkinys suskirstytas į šešis skyrius, kiekviename pateikiant po dvyliką eilėraščių, gera dalimi užgriebiančių kiekvieno mūsų krikščionybės šimtmečio būdingą spektrą. Knygą išleido Ateities literatūros fondas 1987 metais Chicagoje.

Ar pažįstate?

Margučio rengiamame koncerte, kuris bus spalio 2 dieną Jaunimo centre, Chicagoje, programą atliks trys solistai. Dainuos Julianne Barnes — sopranas, Algis Valiūnas — bosas-baritonas ir Edward Zelnis — tenoras. Algis Valiūnas yra kai kuriems truputį pažįstamas. Jis pirmą kartą lietuviams dainavo Margučio surengtame kompozitoriaus Stasio Šimkaus gimimo 100 metų sukakties minėjime Chicagoje.

Algis Valiūnas gimė New Yorke. Paskui su tėvais persikėlė į Čicagą. Čia baigė Morgan Park akademiją. Studijavo Dartmouth College. M.A. laipsnį iš anglų literatūros įsigijo Trinity College, Cambridge, Anglijoje. Studijas gilino ir A.M. laipsnį gavo Chicagos universitete, kur šiuo metu rengiasi daktaro laipsniui iš politinės filosofijos. Bendradarbiauja spaudoje, rašydamas įvairiomis temomis. Rašo *The American Spectator*, *Commentary*, *The Sewanee Review*, *The Michigan Quarterly Review* ir kt.

Ne vienas Algiiui Valiūnui sakė, jog jis turįs gražų balsą. Tačiau jis pats tuo nelabai domėjosi. Visą laiką dėmesio centras buvo literatūra. Neatlaidžiai skatinamas, 1985 m. pradėjo skatintis ir muzika. Šiuo metu lanko muziką Philip A. Kraus privačia studija.

Dainuoja Chicagoje ir apylinkėse veikiančiose grupėse. Daug vaidmenų yra atlikęs Gilbert and Sullivan Opera Co., Gilbert and Sullivan Society, Light Opera

Works ir Chamber Opera of Chicago pastatymuose. Taipgi yra dainavęs koncertuose.

Algis Valiūnas, sodraus balso savininkas, pastaruoju metu padarė nemažą pažangą. Nors jam literatūra tebėra didžioji meilė, muzika ir dainavimas tapo jo gyvenimo reikšminga dalimi.

p. ptr.

Estrados solistė Birutė Petrikytė Chicagoje

Šiuo metu Chicagoje viesi Birutė Petrikytė, estrados solistė iš Lietuvos. Ji mielai sutiko atlikti dainų programą ateinančią šeštadienį, spalio 1 dieną, Jaunimo centro kavinėje. Pradžią — 7:30 val. vak.

Štai, kaip solistė apibūdina Liudas Šaltenis: „Petrikytė jau beveik 15 metų džiugina lietuvių estrados mėgėjus ryškiu, savitu dainininkės talentu... Stiprus balsas, igimtas muzikalumas, mokerjimas įtaigiai perteikti dainos turinį... (Ji) mėgsta atlikti anksčiau niekur neskambėjusias dainas“.

Įvairių konkursų laimėtoja, Birutė Petrikytė kūrybinį kelią pradėjo populiariame klaidėdžių kolektyve „Kopų balsai“. Profesinį patyrimą įgijo Lietuvos valstybinės filharmonijos ansambliuose. Dabartiniu metu ji dainuoja su liaudies estradinio ansambliu „Versmė“ ir pasirodo su televizijos ir radijo lengvosios muzikos orkestru.

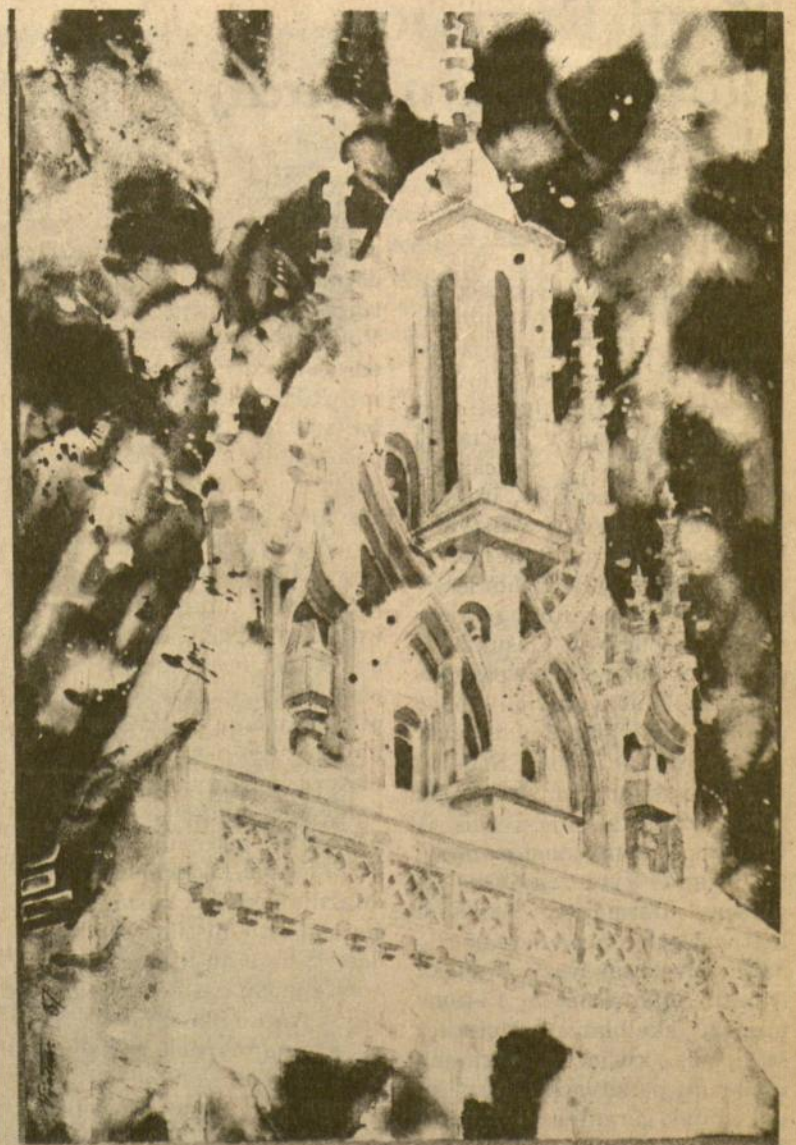
n.g./r.p.

Kultūrinė kronika

• Dr. Marijai Gimbutienei San Francisco mieste šių metų birželio 25 dieną California Institute of Integral Studies suteikė garbės daktarata, įvertinant jos mokslinius nuopelnus Europos priešistorės ir archeologijos srityje. Garbės daktarata dr. Gimbutienei iteikė instituto dekanas Ralph Metzner per dvidešimties metų baigimo iškilmes, kurių pagrindine kalbėtoja buvo pakviesta pati dr. Gimbutienė. Dr. Marija Gimbutienė yra Europos archeologijos profesorė University of California — Los Angeles (UCLA) nuo 1963 metų.

• Dail. Vyto Sakalo naujausi dailės darbai bus išstatyti tik ką įsteigtos naujos meno galerijos Chicagoje — „Lannon Gallery“ atidaromoje parodoje šį šeštadienį, rugsėjo 24 dieną, nuo 8 iki 11 v.v., 119 North Peoria Street, Chicago, Illinois. Parodoje dalyvaus ir penki kiti kylančios menininkai: Alford, Charles Hamilton, Joseph Letitia, Eugene Narret ir Dan Wills, Netrukus ir dail. Vyto Sakalo žmona Gražina šioje galerijoje išstatys savo fotografijos darbus. Menininkų Sakalų šeima gyvena Bostone. Lannon galerijos valandos — trečiadieniais, ketvirtadieniais, penktadieniais ir šeštadieniais nuo 11 iki 7 v.v., arba susitarus — bet kurią dieną savaitėje. Daugiau informacijų galima gauti iš galerijos direktorės Marilu Szelc Lannon, tel. (312) 829-4541.

• Algimanto Kežio nauja fotografijų knyga *Cityscapes* išėjo iš spaudos. Knygos tema — architektūros detalė Amerikos ir Europos miestovaizdžiu, su vienu kitu papildymu iš Artimųjų Rytų ir Japonijos. Miesto panorama driekiasi nuo senųjų Romos griuvėsių bei Amerikos „ghost-towns“ iki stiklu žibančių dangorių, vis pabrėžiant kompozicinį arba forminį fotografijos elementą. Knygą išleido Loyola universiteto leidykla Chicagoje. Gaunama „Drauge“ ir pas platinėjus. Kaina — 24,95 dol.

Vija Tarabildienė

Perkūno namas Akvarelė, 1987

Vijos Tarabildienės akvarelių paroda

Lietuva — švelnios gamtos, žydinčių gėlynu, puošnių bažnyčių kraštas. Visa tai atspindi Vijos Tarabildienės akvarelės, kurios bus išstatytos Čiurlionio galerijoje, Jaunimo centre, Chicagoje, nuo rugsėjo 30 iki spalio 9 dienos.

Vija Tarabildienė gimė 1942 metais Šiauliuose. 1967 metais baigė Vilniaus valstybinį dailės institutą — freskos mozaikos studija. Nemažai savo darbų yra atlikusi šia sieninės tapybos technika. Dailininkė tapo, lieja

akvareles, kuria ekslibrius, dalyvauja parodose. 1987 metais jos darbai buvo išstatyti bendroje Tarabildų šeimos meno parodoje Čiurlionio galerijoje. Šiais metais Čiurlionio galerijai malonu, kad Vija Tarabildienė dalyvauja kaip individuali viešnia dailininkė. Parodos atidarymas bus penktadienį, rugsėjo 30 dieną, 7:30 v.v. Čiurlionio galerijos valandos: penktadieniais — nuo 7 v.v. iki 9 v.v., šeštadieniais ir sekmadieniais — nuo 11 v.v. iki 7 v.v. R.L.

„Ateities“ akademinis savaitgalis

Šių metų Ateities Akademinio savaitgalio tema: „Ivykiai Lietuvoje ir mes“. Savaitgalis atidaromas jaunųjų poetų ir rašytojų vakarone penktadienį, rugsėjo 30 d., 7:30 v.v. Jaunimo centro kavinėje. Dalyvauja: Vainis Aleksa, Rita Dagienė, Audra Kubiliūtė, Daiva Markelytė-Repečienė. Programą praves rašytoja Danutė Bindokienė.

Šeštadienio programa vyksta Jaunimo centro Čiurlionio galerijoje. 10 v.v. — kvatė. 11 v.v. Viktoras Nakas duoda politinių įvykių Lietuvoje apžvalgą ir analizę. 1 v. Daina Kojelytė stebi jaunosios išsivijusios kartos reakciją į įvykius Lietuvoje. 2 v. — užkandžiai. 3 v. — Pilypas Narutis praneša apie VLIKą ir įvykius Lietuvoje.

Šeštadienio vakare 7 v.v. Jaunimo centro didžiojoje salėje įvyksta „Ateities“ žurnalo vakaras. Programoje: vakarienis, jaunimo kūrybos premijos, linksmi vaidinimai, šokiai. Vietas užsakyti reikia iš anksto, skambinant 434 - 2243.

Sekmadienio programa vyksta Ateitininkų namuose, Lemonte, Archer Avenue artie prie 127th Street. 12 v. atidaroma jaunųjų dailininkų paroda, kurią suorganizavo Birutė Šontaitė. 1 v. Vytautas Bieliauskas kalba apie Lietuvos Bendruomenę ir įvykius Lietuvoje. 2 v. Vytautas Skudis supažindina su Lietuvos Laisvės Lyga ir analizuoja įvykius ir ateities perspektyvas. 3 v. Aleksandras Štromas svarsto įvykius Lietuvoje ir žvelgia į ateitį.

Birutė Petrikytė koncertuos Chicagoje spalio 1 dieną.

35-oji Europos Lietuviškųjų studijų savaitė

(Atkelta iš 3 psl.)

vaidmenis atliko profesionalai aktoriai iš Paryžiaus — Karolina Masiulytė-Paliulienė ir Žanas-Kristofas Mončys, ištikinamai perdavę žiūrovams kilnios sielos kovą su smurtu ir neteisybe ir jos pergalę.

Šeštadienio vakarą Europos lietuvių pagaliau turėjo progą išgirsti dainininką Vytautą Kernagį, kuris iki tol buvo pažįstamas tik iš plokštelių. Jis dainavo poetų Martinaičio, Gedos ir kitų eiles bei savo sukurtas dai

nas, sudarydamas nepakeičiamą nuotaiką ir savo pastabomis stiprindamas ryšį su žiūrovais. Kernagį girdėjusių pasitenkinimas nežinojo ribų.

Belieka pasakyti, kad rengėjų komisijos techninis personalas — A. Grininė, R. Šreifeldaitė, T. Bartusevičius — labai palengvino gyvenimą visiems kitiems savo paslaugumu.

Kita Europos lietuviškųjų studijų savaitė — 36-oji — vyks ateinančią vasarą Gottlando saloje, t.y., kuo arčiau Lietuvos.

Algis Valiūnas bus vienas iš solistų „Margučio“ koncerte spalio 2 dieną Jaunimo centre, Chicagoje.

Nuotrauka Jono Tamulaičio